

Birgitte Christine Hielm
(1739—1820).

En norsk Præstekones Levnetsløb.

Af **Hartvig Munthos** efterladte Papirer.

Allerede længe har jeg næret megen Sympathi og Respekt for denne min Stammoder af Slægten Hielm, ikke alene fordi hun var min Faders Bedstemoder og min Moders Oldemoder, og jeg saaledes blandt hendes Efterkommere maa søge alle dem, som jeg ved Fødselen er i Slægtskab med, men ogsaa og navnlig fordi *Birgitte Christine Hielm*, alt eftersom jeg har faaet mere Indblik i Slægtens Historie, mere og mere er kommen til at staa for mig som *en ikke ganske almindelig Kvinde*, hvis Betydning for hendes Børn og Efterkommere maa vurderes meget høit.

For hendes talrige Efterslægt bør derfor en Skildring af hendes Levnetsløb altid være kjærkommen, og for en større Almenhed turde den maaske heller ikke savne en vis Interesse i kulturhistorisk Henseende.

Fra genealogisk Synspunkt seet er Birgitte Christine Hielm mærkelig baade paa Grund af sin Afstamning og sin Efterslægt.

Hun var *i ganske udpræget Grad af geistlig Slægt* saavel paa fædrene som mødrene Side. Af hendes Forfædre *paa Fædrenesiden* var: hendes Fader og Farfader, hendes Faders Morfader og Farmoders Farfader, Farmoders Farfadere Fader og Farmoders Farfadere Farfader alle Præster; — hendes Farmoders Farmoders Fader var den berømmelige Biskop i Stavanger Mag. Jørgen Eriksson (1535—1604), og hendes Farmoder Farmoders Morfader var den anden lutherske Biskop i Bergen Dr. Jens Pedersson Skjelderup (1499—1582). Af Birgitte Christine Hiels Forfædre *paa Mødrenesiden* var: hendes Morfader, Mormoders Fader og Mormoders Morfader Præster, og hendes Mormoders Mormoders Fader var Biskop i Trondhjem Mag. Peder Skjelderup (1571—1640), Søn af ovennævnte Biskop Jens Skjelderup i Bergen.

Af de efterfølgende Optegnelser vil man se, at Birgitte Christine Hiels begge *Ægtefæller* var Præster, og at det samme var Tilfældet med 2 af hendes *Sønner* og 2 af hendes *Svigersønner*.

Hvad *hendes Efterslægt* angaar, da er denne *saa talrig, at det vistnok maa være et Særsyn*. Allerede 80 Aar efter hendes Død (ved Udgangen af det 19de Aarhundrede) udgjorde Tallet af hendes Efterkommere henvend syv Hundrede, hvoraf 11 Børn, 45 Børnebørn, 143 Børnebørns Børn, ca. 330 Børnebørns Børnebørn og Resten: Børnebørns Børnebørns Børn samt Børnebørns Børnebørns Børnebørn. En Descendents saa talrig og dertil spredt over al Jordens Kreds og i de forskjelligste Livsstillinger vil vel ikke uddø, saalænge der findes Mennesker paa vor Klode.

Birgitte Christine Hielm

fødtes i Aaret 1739 paa Rennesø Præstegaard i Ryfylke, hvor hendes Fader *Søren Hielm* (f. 1697) dengang var Sognepræst. Hendes Moder *Gidsken Christine Storch* (f. 1694) var en Præste-

datter fra Undal¹). Birgitte Christine var den yngste af 7 Sødskende, af hvilke dog de fleste døde som Børn. Da hun var 9 Aar gammel, blev hendes Fader forflyttet fra Rennesø til det nærliggende Hjelmeland, hvor hans Slægt helt siden Reformationen havde været Præster, og hvor senest hans Svoger *Jacob Pavels* var død som Sognepræst i November 1748, efterladende Enke og 7 uforsørgede Børn²).

Her paa Hjelmelands Præstegaard tilbragte altsaa Birgitte Christine Hjelm sin Ungdomstid, og da hun var 20 Aar gammel, blev hun selv Husmoder paa Præstegaarden, idet hun 17de Februar 1760 i Hjelmelands Kirke blev viet til sin Fætter Hr. *Peder Pavels*, som dengang var 35 Aar gammel, og som for lidt over et Aar siden (i Oktober 1758) var bleven befordret fra residerende Kapellan i Aas i Akershus Stift til Sognepræst i Hjelmeland, hvilket Kald hans Morbroder (og vordende Svigerfader) Søren Hielm havde frasagt sig til Fordel for ham, idet Hr. Søren med 200 Rd. aarlig Pension (af Kaldet) trak sig tilbage til sin Eiendomsgaard Sande i samme Præstegjæld.

I 17 Aar levede nu Birgitte Christine Hielm som Præstekone i Hjelmeland og fødte i denne Tid sin Mand 9 Børn: 7 Sønner og 2 Døttre, af hvilke dog de 4 af Sønnerne døde som smaa³). I denne Tid døde ogsaa hendes Fader, den gamle *Søren Hielm* paa ovennævnte Sande Gaard (20de November 1767), og baade hendes Moder og hendes Svigermoder (Hr. Jacob Pavels's Efterleverske, født Hielm) var saaledes nu Præstenker i Hjelmeland og fik Tilhold paa Præstegaarden og sit

¹) Se B. Hielm: „Genealogiske Optegnelser om Slægten Hielm“, S. 9 og Personalhist. Tidsskr. III R. 2 B. S. 316, samt IV R. 6 B. S. 254. (Om Slægten Storch).

²) Disse Børn var Sønnerne: *Peder* († 1777 som Provst og Sognepr. i Hjelmeland), *Claus* († 1769 som resid. Cap. i Vanse, Biskop Pavels's Fader), *Christopher* († 1811 i Trondhjem som Oberst) og *Jacob* († 1804 i Drøbak, Etatsraad og forhv. Magistratspræsident i Chr.sand), samt 3 Døttre (g. m. resp. Kolling, Dams og Tostrup). Se H. Munthe: „Aabel, Leigh og Pavels“, S. 91 ff.

³) Disse 4 Sønner var: *Thomas Wegner Pavels*, f. ¹⁹/₁₂ 1765, død spæd; — *Thomas Wegner Pavels*, f. ²⁸/₁₂ 1766, død i 5 Aars Alder (begr. i Hjelmeland ²²/₁ 1772); — *Peder Pavels*, død spæd (begr. i Hjelmeland ¹¹/₁₀ 1768; — *Thomas Michael Pavels*, (den yngste af alle de 9 Sødskende), f. ⁸/₁₁ 1775, død spæd (begr. i Hjelmeland ²⁷/₁ 1776).

væsentlige Underhold der. Naar hertil kommer, at Præstefolkene havde mange smaa Børn, og at den ældste af disse, Sønnen *Søren Pavels*, var døvstum og derhos fuldkommen aandssvag, saa indsees det, at Præstekonen havde nok at staa i og stræve med. Saalænge hun og hendes brave og snille Mand fik trække Læsset sammen, gik det endda an; men da saa Provst Pavels (han var bleven Provst i Aaret 1771) pludselig blev syg og døde i April 1777, i en Alder af kun 52 Aar, var hans Enkes Stilling i Sandhed sørgelig i mere end én Henseende.

„*Birgütte Christine sal. Peder Pavels's*“ skriver selv herom i en underdanigst Ansøgning til Kongen, dateret Hjelmelands Præstegaard 26de April 1777 (Ugesdagen efter Mandens Død)¹⁾:

„I de 18 Aar, min salig Mand Hr. Peder Pavels var Sognepræst til Hjelmelands Kald i Christiansands Stift, har han i de første 9 Aar udgivet 1800 Rd. i Pension til sin Formand Hr. Søren Hielm og i de sidste 9 Aar underholdt hans efterladte fattige Enke, min kjødelige Moder, som endnu lever, Intet eier og ingen Pension har. Desuden (har han) i al den Tid havt sin egen Moder, afgangne Hr. Jacob Pavels's Enke, i sit Hus, hvis Pension af Kaldet — 30 Rd. (aarlig) — ikke har kunnet tilstrække til fornøden Underholdning og Klæder. Mine Forældres Vilkaar tillod ikke at give min salig Mand nogen Erstatning for Præstegaardens nedraadnede Huse, hvilke min salig Mand ved sin Antrædelse til Kaldet af nye Materialier paa egen Bekostning maatte opføre. Vore Vilkaar har formedels disse trykkende Byrder ikke villet tillade min salig Mand at interessere i nogen (Enke-) Kasse, hvoraf jeg nu kunde faa Noget til Subsistence for mig og 5 spæde Børn, den ældste, skrøbeligere end et umælende Creatur, kan hverken tale, høre eller skjønne²⁾. De 2 Enker, som til Dato har været hos os, er i deres Alderdom tillige saa skrøbelige, at de behøver Tilsyn foruden det daglige Underhold. Just da min salig Mand var i Begreb med at søge Assistance til Indskud i den almindelige Enke-Pensions-Kasse,

¹⁾ Cancelli-Indlæg ⁹/₆ 1777 i Norske Rigsarchiv.

²⁾ Denne stakkels Dreng, *Søren Pavels*, var født paa Hjelmelands Præstegaard ⁹/₁₁ 1762; han døde ung, som vi senere skal se.

som formedelst vores Alder udfordrede en saa anseelig Summa, han ikke selv kunde udrede, — blev han af en hidsig Feber angreben og pludselig fra mig bortkaldet.

Allernaadigste Konge! Den beklagelige Tilstand, jeg med et vanvittigt og 4 andre spæde Børn sam 2 andre (Præste-) Enker af Kaldet ved dette smertelige Tab er sat udi, tror jeg bevæger Deres Kongelige Majestæt til at unde mig en saadan Pension af Kaldet, at jeg deraf kan klæde og føde mine uforsørgede Børn, de 2 gamle Enker og mig selv, saalænge Gud behager“ — — —

Denne Ansøgning blev paa det varmeste anbefalet baade af Provsten (Heiberg) og Biskopen (Tidemand), samt Fogden (Dahl) og Sorenskriveren (Barth). Den ledsagedes ogsaa af en underdanigst „Supplique“ fra Hjelmelands Almue (forfattet af Sorenskriveren, Cancelliraad Barth, „efter Bøndernes Begjær“), hvori fremholdes „den opbyggelige Erindring, de havde af sin tro Hyrde og Sjælesørger, salig Hr. Peder Pavels, og de smertelige Følelser, de fandt ved Tanken paa den Tilstand, hans efterladte Enke befandt sig udi med 2 andre Kaldets (Præste-) Enker, som til Dato havde havt Pleie og Ophold hos den Afdøde, og 5 smaa Børn¹⁾ — — —“

Resultatet af disse Ansøgninger blev, at den nye Sognepræst i Hjelmesland, Hr. *Jens Munthe*, da han fik Kaldet, paalagdes at udrede til Pavels's Enke en extraordinær Pension paa 40 Rd. om Aaret.

I det Aar efter Mandens Død („Naadensaaret“), under hvilket „Birgitte Christine sal. Hr. Peder Pavels'“ med sine Børn blev boende paa Hjelmelands Præstegaard, døde hendes Moder (Hr. Søren Hjelms Enke, født Storch), 83 Aar gammel, i November 1777. Den følgende Vaar, da Naadensaaret udløb, holdt Provstinde Pavels ved Paasketid Auktion over forskellige Eien- dele, Besætning, Løsøre etc. paa Præstegaarden.

Ved denne Auktion mødte bl. A. ogsaa den Aaret forud til Nabokaldet Nærstrand nykomne Sognepræst, Hr. *Niels Friis*, en

¹⁾ Disse 5 Børn var: *Søren Pavels*, 14 Aar gammel (som før nævnt aands- svag og døvstum), *Jacob Pavels*, 13 Aar, *Peder Pavels*, 7 Aar, *Christine Margrete Pavels*, 5 Aar, og *Bolette Christine Pavels*, 2 $\frac{1}{4}$ Aar gml.

født Fyenbo, dengang 36½ Aar gammel og endnu Ungkarl¹⁾. Friis siger selv i sine samtidige Optegnelser om denne sin Auktionsreise til Hjelmeland, at han „syntes ganske vel om Enken“, saa han umiddelbart efter sin Hjemkomst fra Auktionen „sendte hende en Skrivelse dat. 18de April og tikjendegav hende sine Tanker til Egteskabs-Forening“²⁾.

Da den samme Præst Friis efter Alt, hvad vi kjender til ham, — og det er ikke saa lidet endda —, visselig var en meget klog og forstandig Mand og dengang maatte regnes for et godt Parti, der nok turde tillade sig at vælge og vrage blandt Egnens giftefærdige Kvinder, — saa kan vi af den Omstændighed, at han med engang friede til den alt andet end velhavende Enke, som var 2 Aar ældre end ham og havde 5 uforsørgede Børn, trøstlig drage den Slutning, at Provstinde Pavels var anset som en dygtig Kone, og at hun var kjæk og staut, trods sine 39 Aar og Alt, hvad hun allerede havde gennemgaaet paa den Tid. Hun var imidlertid ikke strax færdig til at gifte sig paany, og Præsten Friis fik, — om end hans Frieri ikke absolut blev afvist, — dog øve sig i Taalmodighed og vente baade Aar og Dag, inden han fik hendes Jaord. Friis skriver selv herom i sine Optegnelser ved Udgangen af Aaret 1778:

„Jeg har nu faaet Provstinde Pavels's mindste Søn ved Navn Peder til mig, som jeg skal læse for; det er et godt Tegn til, at hans Moder vil nok komme siden,“
og ved Udgangen af Aaret 1779:

„Jeg staar i god Forstaaelse med Provstinde Pavels, som dog endnu ikke er kommet til nogen Virkelighed førend Skiftets Slutning.“

Det lader saaledes til, at Provstinden igrunnen havde bedst Lyst til at forblive Enke og stræve alene med at faa sine Børn frem i Verden, saasandt der blot kunde blive saameget tilovers

¹⁾ Om *Niels Friis* se I. F. Lampe: Bergens Stifts Biskoper og Præster II. S. 25.

²⁾ Disse (egenhændige) *Optegnelser af Provst N. Friis*, som i nærværende Biografi saa ofte vil blive citeret, havde Meddeleren tillaans for nogle Aar siden. Manuskriptet eiedes da af Provst Friis's Sønneson den senere afdøde Professor Jens Friis.

efter hendes Mand (og hendes i 1777 afdøde Moder), at hun saa sig istand til at klare sig og give sine Børn en passende Opdragelse. Formentlig gav Skifterettens Arbeide et utilfredsstillende Resultat, eller ogsaa har Nærstrands-Præstens ihærdige Beilen sluttelig beseiret Enkeprovstindens Modstand; sikkert er det, at Friis det følgende Aar fik sin Vilje frem, idet han 9de Mai 1780 blev viet til hende, der saaledes nu — 3 Aar efter sin første Mands Død — flyttede med sine Børn ind som Husmoder paa Hinderaa Præstegaard i Nærstrand.

Her blev det Birgitte Christine Hjelms Lod at tilbringe de næste 12 Aar af sit Liv, og — som vi skal se — har hun og hendes Ægtefælle Præsten Friis just ikke altid fristet de blideste Kaar i dette lille og fattige Kald. I December 1783 skriver Friis til sin Kommissionær i Kjøbenhavn, *Cancellisekretær Kjerulf*, hvem han beder om et godt Raad i Anledning af de Ansøgninger, han allerede i nogen Tid ved forefaldne Vacancer havde indsendt om Forflyttelse til et bedre Embede:

— — — „Jeg er ellers bleven gift med en Enke efter forrige Provst og Sognepræst til Hjelmeland sal. Hr. Peder Pavels, som efterlod sig 5 smaa og uopdragne Børn, hvoraf den ældste siden er død. — — Efter en og anden Omstændighed er jeg overbevist om, at Forsynet har sendt mig hid og beskikket mig for disse faderløse Børn (at være deres Forsørger). Men i dette ringe Kald formaar jeg ikke at hjælpe dem frem til Noget efter deres Stand. Jeg har nu selv i 5 Aar læst for den yngste Søn og skulde have ham i en Skole, hvortil udfordres Bekostning. Naar jeg dertil anvendte det lidet, han har efter sin sal. Fader, — om det endog kunde blive mig tilladt, — saa havde han Intet ved Academiet¹⁾. Den ældste Søn var hos sin Farbroder i Christianssand, Hr. *Etatsraad* og *Præsident Pavels*, og gik i den latinske Skole, hvor han (nu) skulde have været i Mesterlectien; men hvorledes det er gaaet til, ved jeg ikke: Vi fik ham hjem

¹⁾ Præst Friis's yngste Stedsøn *Peder Pavels* († 1855 som Provst og flv. Sognepræst i Sandherred) var dengang (i 1783) 14 Aar gammel. Han blev — som vi senere skal se — i Mai 1786 indsat i Bergens Latin skole og herfra to Aar senere Student med bedste Charakter.

som vanvittig og nu uskicket til nogen Forretning, saa den ene Modgang skal møde den anden.“¹⁾ — — — „Jeg har ikke været opdraget eller min Kone vant til saa ringe en Levemaade, som vi nu ofte maa finde os i. Det Lidet, hun havde, er kommet mig til Hjælp, men som jeg nu i disse tiltagende dyre Aar har sat til. Gud maa raade for det øvrige; thi i dette Kald og nærværende Forfatning er her ikke til Føden endmindre til Klæder — — —.“

I sit Svar paa dette Brev raader Cancellisekretæren til, at Friis selv bør indfinde sig i Kjøbenhavn for at tale sin Sag hos høie Vedkommende. „Men,“ siger Friis i sine Optegnelser for 1784, „dette er mig ikke muligt, baade for mit Embede og daglige Skolearbejde“). Saa har da min Kone fattet i det Sted den Beslutning at reise til Kjøbenhavn, og drog hun herfra til Stavanger den 10de Mai; men jeg har spurgt, at hun først den 21de er gaaet tilsøs med Skipper *Cornelius Widding*. Herren ledsage hende og give hende Held!“, tilføier Friis, idet han derhos anmærker, at hans Kone tillige havde isinde „at gjøre nogen Anstalt om at faa sin Søn Peder til et andet Aar i en latinsk Skole (i Danmark).“

Da Præstekonen i Nærstrand Vaaren 1784 „fattede den Beslutning“ at forlade Hus og Hjem, Mand og Børn og reise til Residentsstaden for at tale sin Mands Sag hos de høie Herrer

¹⁾ Om Grunden til, at *Jacob Pavels* (som i 1783 var 20 Aar gammel) maatte tages ud af den latinske Skole i Christianssand, fortalte hans Halvsøster, Fru *Elisabeth Marie Daae f. Friis*, Følgende: Latinskolens Disciple maatte dengang synge i Domkirken ved Gudstjenesten, og Jacob Pavels havde en vakker Stemme, hvad hans Farbroder Etatsraaden sat meget Pris paa og var meget stolt af; men til Gjengjæld forlangte han af Gutten, at han skulde synge saa høit, at hans vakre Stemme kunde høres over alle de andres. Naar *Etatsraad Pavels* (hvis mentale Tilstand just dengang var temmelig reduceret paa Grund af Drik og nervøs Svækkelse) ikke fandt sin ovennævnte Fordring tilfredsstillt, fik hans Brodersøn Prygl, og disse Prygl blev ham tildelt paa saadan Maade og i saadan Mængde, at Gutten blev næsten „tosset“ deraf og maatte tages ud af Skolen.

²⁾ For at hjælpe paa de smaa Indtægter havde *Friis*, — der allerede fra sine Studenteraar var *en øvet Lærer* og alle sine Dage nød *stor Anseelse som saadan*, — i alle de Aar, han var i Nærstrand, Godtfolks Børn i sit Hus til Privatundervisning og som Kostgjængere. (Flere af disse vil blive nævnt længere frem).

deruede, var hun 45 Aar gammel og havde foruden sine 4 Børn af 1ste Ægteskab, — af hvilke den yngste, Datteren *Bolette*, dengang var 10 Aar gammel, — ogsaa en liden Søn af 2det Ægteskab, den 2½ Aar gamle *Søren*, som hun maatte lade efter sig hjemme. Naar det derhos erindres, hvilke slette Befordringsmidler, man dengang havde, og hvad man maatte være forberedt paa af Savn og Besværligheder under en saadan Reise, skal det indrømmes, at det var kjækt gjort af den Landsens Præstekone, ukjendt og uvant som hun var baade med Reiselivet og Hovedstaden. At hendes Mand, — der sandelig ikke var nogen Sinke, — overlod til hende at føre Ordet for ham paa saadant Sted og i saa vigtig en Sag, viser ogsaa, at han nærede megen Tillid til sin Hustru, og at hun maa have været en ikke ganske almindelig Kone saavel i Henseende til Mod som Evner.

Reisen gik godt og varede ikke fuldt 3 Maaneder. Friis skriver i sine Optegnelser for dette Aar (1784) efter sin Hustrues Hjemkomst:

„Den 4de August om Aftenen sent havde jeg den Lykke og Glæde at modtage min kjære Kone med Helbred og Sundhed fra sin Kjøbenhavnske Reise. Hun har logeret hos min Søster, Enke efter salig *Wordinghous*¹⁾, og var det noget over 6 Uger hun var i Kjøbenhavn. Hun har levet vel, men fandt liden Fornøielse at være i den store By, allerhelst Alle var som fremmede og ubekjendte for hende. Hun har i den Tid gjort Ansøgning om tvende Kald i Trondhjems Stift, nemlig Stangvigen og Skogn; dog tror jeg ikke at faa nogen af dem. Min Kommissionær, Hr. *Sekretær Kjerulf* har forhen (paa mine Vegne) søgt tvende (andre Præstekald), nemlig Høland og Lom. Imidlertid har hun gjort Sit og faaet gode Løfter; det øvrige vil Tiden lære.“ — — —

Ja, Tiden lærte dem, at de Stores Løfter ikke altid er at stole paa. Friis vedblev at søge det ene Kald efter det andet, men stadig med samme daarlige Resultat. I Januar 1786 (altsaa

¹⁾ Denne *Præst Friis's Søster* (eller Halvsøster) *Anne Marie* blev samme Aar (8/9 1784) gift paany med en Bergenser *Christen Flor*. (Se Joh. Nordahl-Olsen: En norsk Præsteslægt Friis, S. 5, Noten).

halvandet Aar efterat hans Hustru havde faaet de gode Løfter i (Kjøbenhavn) skriver han i sine Optegnelser:

„Med mine Ansøgninger gaar det kun slet. De, som har Magten, gjør, hvad de vil; om de altid gjør, hvad de bør, maa deres Samvittighed og den Alvidende dømme om.“

Imidlertid var Familien paa Hinderaa Præstegaard i November det foregaaende Aar (1785) bleven yderligere forøget med en Datter, den lille *Elisabeth Marie*, som fik Navn efter sin Faders Moder og Søster.

I Mai 1786 fulgte Friis sin Stedsøn og fleraarige kjære Discipel, den brave og flittige *Peder Pavels*, dengang 16½ Aar gammel, til Bergen og satte ham i den latinske Skole dér, medens hans 5 Aar ældre Broder *Jacob Pavels*, — hvis uheldige Forberedelse for den studerende Bane ved Latinskolen i Christianssand foran er omtalt, — var bleven sat i Snedkerlære i nævnte By. Hjemme paa Præstegaarden var saaledes nu kun Præstekonens 2 Døttre af 1ste Ægteskab: *Christine Margrete*, 14 Aar, og *Bolette Christine*, 12 Aar, samt de 2 Smaabørn af hendes 2det Ægteskab: *Søren* 5 og *Elisabeth Marie* ½ Aar gammel.

Af Friis's Optegnelser sees, at han saavel som hans Hustru og Børn i denne Tid alle nød god Helbred, naar undtages, at de 2 mindste Børn i Aaret 1790 fik „Smaakopperne“ der navnlig angreb den lille niaarige *Søren* meget haardt, saa der var Fare for hans Liv. Han kom sig dog heldigvis til Forældrenes store Glæde. Friis's Privatinformationer og den Indtægt, som han og hans Hustru havde af hans Elever, de unge Mennesker, der stadig var i Præstegaarden i Kost og Logis, hjalp ogsaa paa Husets Økonomi og „befriede“ Præstefolkene (som Friis selv siger) fra „trykkende Fattigdom“, uagtet Præstekaldet som ovenfor nævnt var ringe. Præstekonen var ogsaa meget flittig og flink. Trods sit store Hushold og sin Børneflok lagde hun meget Vind paa Husfliden, hvori hun var fremragende dygtig og en ypperlig Lærerinde for sine Døttre, der allerede fra deres tidligste Aar blev vænnet til og godt oplært i al kvindelig Husgjerning, saa at de (ligesom senere deres Døttre) hver inden sin Kreds stadig udmærkede sig ved Flid og Dygtighed, navnlig i alslags

Spinding og Vævning. Det var ogsaa denne Gren af Husfliden, som deres Moder (og Bedstemoder) Birgitte Christine Hielm særlig havde drevet vidt frem, og som i Aaret 1785 indbragte hende den store Udmærkelse: „Første Sølvmedaille for Husflid i Henseende til Tøiers Forfærdigelse¹⁾.“

Hele 7 Aar hengik, efterat Friis's Hustru havde været i Kjøbenhavn for at „sollicitere“, forinden det endelig lykkedes ham at opnaa et bedre Embede, idet han den 18de November 1791 allernaadigst blev forflyttet fra Nærstrand i Ryfylke til Hafslo i Sogn. Friis siger selv, at han er „kjed og undselig“ ved at nævne alle de Ansøgninger, som han i Aarenes Løb havde indsendt uden Resultat, og han tror, at han, „uagtet alle sine Attester kunde have været lige nær,“ naar ikke hans Stedson *Peder Pavels*, — der siden Sommeren 1788 laa i Kjøbenhavn og studerede, — havde havt „Adresse til *Geheimeraad Brandt*“. Idet han afslutter sine Optegnelser for 1791, — det sidste Aar han skulde være i Nærstrand, — siger Friis videre: „Her har jeg nu været paa 15de Aar og har levet vel med Helbred og uden stor Fortrædelighed eller trykkende Fattigdom, som mit Skolearbeide har befriet mig fra²⁾. Her er ellers et lidet Kald og ikke just godt Levested; tillige en besværlig Fjord med Søreiser til Annexen, saa det ikke er Kald for en fattig eller aldrende Mand. Hvor jeg kommer (o: i Hafslo) tror jeg dog at have saameget tilovers, at (jeg) kunde holde en Capellan, som kan lette noget ved tiltagende Aar. Dér skal ellers ikke

¹⁾ Denne store *Sølvmedaille* (som paa Aversen har en allegorisk Figur med Omskrift: „Det kongelige Danske Landhusholdningsselskab“ og paa Reversen Indskriften: „Fliids og Vindskibeligheds Belønning til Fædrelandets bedre Flor“), er endnu bevaret i Slægten og eies nu af Birgitte Christine Hiels Datter-Datters Datter, Enkefru Bispinde Dina Bugge f. Daae i Christiania.

²⁾ Foruden sine egne Børn og Stedbørn sees Friis i disse Aar at have havt til Undervisning i sit Hus: „*Foged Dahls ældste Søn Mathias*“ (i 4 $\frac{1}{2}$ Aar, 1781—1786), — Fogdens anden Søn: *Claus Frimann Dahl* (1786—1791), — *Wilhelm Frimann Koren* (1786—1789), — *Erik Dreyer*, Præstesøn fra Torvestad (1786—1789), — *Jens og Jan Schanche*, Præstesønner fra Avaldsnæs (1789—1791), — *Jens Peder Hveding*, Søn af Lagmand H. i Stavanger og *Bendix Nyrop Rosenkilde*, en Kjøbmandssøn fra samme By (1789—1792), samt endelig *Rasmus Rosing Bull*, Søn af Cancelliraad B., (1791—1792).

gives nogen Conversation (!), hvoraf her er overflødig, og som er fornøielig, naar man har Formue dertil. Foruden Hr. *Foged Dahl* bor her ogsaa andre Familier i Sognet, som jeg alle har levet vel og fornøiet med. Og da jeg nu ender det sidste Aar i Nærstrand, saa bøier jeg mit Hjertes Knæ med Lov og Taksigelse . . . Soli Deo Gloria.“

Udpaa Sommeren det følgende Aar (en af de første Dage i August 1792) gik Provst Friis; — han var, kort før han befordredes til Hafslo, beskikket som Provst i Ryfylke, — med sin Familie og sit Flyttegods ombord i en Jagt, han havde leiet, og tiltraadte Reisen over Stavanger og Bergen til sit nye Hjem i Sogn¹). Reiseselskabet bestod af Provsten, — dengang 51 Aar gammel, — og hans Frue, som var 2 Aar ældre, samt deres 2 Børn: *Søren*, 11 Aar og *Elisabeth Marie*, 7 Aar. Fremdeles: Provstindens Datter af 1ste Ægteskab, den 18aarige *Bolette Christine Pavels* og dennes ældre Broder, den 23aarige *Peder Pavels*, som netop denne Sommer efter vel tilendebragt theologisk Examen var hjemkommen fra Kjøbenhavn for at besøge sine Forældre og nu var med paa deres Flytningsreise. Provstens ældste Steddatter, *Christine Margrete Pavels*, dengang 20 Aar gammel, var ved denne Tid (i de 3 Aar fra 1791 til 1794) i Huset hos sin endnu ugifte Farbroder, Major (senere Oberst) *Christopher Pavels* paa Tillergaard ved Trondhjem, og hun var saaledes ikke med paa Flytningen fra Ryfylke til Sogn²).

¹) Af Friis's Optegnelser sees, at han allerede 29de Mai „havde holdt Auktion paa Kreaturer og hvad Boskab, han ikke kunde føre med sig.“ Den 29de Juli (8de Søndag eft. Trin.) „holdt jeg,“ — siger Friis, — „min Afskedsprædiken baade for Hinneraa og Stjernerø Menigheder, da Hr. Laugmand *Hveding* og Hr. Foged *Dahl* var i Kirke. Det var mig tungt at sige en Menighed Farvel, som jeg havde været hos i 15 Aar.“ Den her gjentagne Gange omtalte „Foged Dahl“, — der med sin Familie udgjorde Friis's nærmeste Omgang i Nærstrand, — hed *Christian Lerche Dahl*, f. 1741, † 1836 i Bergen som Justitsraad og endtlediget Stiftamtsskriver. Hans Hustru *Wenke f. Garmann*, f. 1751, † 1812, var Datter af Foged i Ryfylke, Justitsraad *Christopher Garmann* († 1779).

²) Efter hvad hendes Halvsøster Fru *Elisabeth Marie Daae*, f. *Friis* har fortalt, var *Christine Margrete Pavels* (senere gift med Præst Aabel) i 1791 bleven saa omtrent nødt til at forlade sin strenge Stedfaders Hus, da hun havde paadraget sig hans Vrede paa følgende Maade: *Friis* var —

Selskabet ombord paa Jagten var dog, som vi ser, mere end talrigt nok i Forhold til Rummet og Bekvemmelighederne, og Reisen varede i henved 4 Uger, afbrudt ved Ophold i Bergen paa 6 Dage, der medgik til Besøg hos „adskillige Venner og Bekjendte“, samt Indkjøb af „et og andet nødvendigt til Huset“. Ellers aflagdes ogsaa underveis kortere Besøg hos *Provst Sverdrup*¹⁾ paa Avaldsnæs (hvor der communiseredes) og paa Riisøen hos *Cancelliraad Bull*²⁾, samt i Lekanger hos Præsten Hr. *Anders Daae*³⁾, hvor man, — da det var Søndag, — bivaanede Gudstjenesten i Kirken, medens der Søndagen forud, — efter hvad Friis fortæller, — var „holdt Tjeneste paa Jagten“. Efter et Uheld med Fartøiet inde i Sognefjorden, — hvilket nødvendiggjorde et Ophold paa Grund af fornøden Reparation, — naaede de endelig den 31te August om Aftenen (26 Dage efter Afreisen fra Nærstrand) til Solvorn i Hafslo, hvor de tog ind til Gjæstgiveren *Henrik Nitter*. Efterat Provst Friis den følgende Dag havde været oppe at bese sig i Præstegaarden, flyttede hele Familien et Par Dage senere derop, da imidlertid ogsaa Størstedelen af deres Flyttegods var fragtet did fra Solvorn ad den steile og daarlige Vei.

som vi ogsaa længere frem vil faa Anledning til at erfare — en overmaade hidsig og opfarende Mand, og naar han havde sine Paroxysmer, kunde han være som vanvittig. Under en saadan voldsom Scene, — som hans Hustru og den ældste Steddatter Christine Margrete Pavels (dengang 19 Aar gml.) overvar, — havde Sidstnævnte — som hun troede ubemærket — været saa dristig at vende sig til sin Moder og ryste paa Hovedet af Stedfaderens Galskab. Men hendes misbilligende Gestus blev af et forrædersk Speil røbet for Friis, som herover blev saa forbitret og hadsk mod sin Steddatter, at hun som nævnt ikke kunde være hjemme, men maatte ty til sin Farbroder ved Trondhjem. (Denne Fru Daaes Beretning saavel som den foran — Side 95 — meddelte om Jacob Pavels har Nedskriveren faaet af Enkefru Bispinde Bugge, der selv har hørt dem af sin Mormoder, i hvis Hus hun var i flere Aar).

¹⁾ *Jørgen Jørgensen Sverdrup*, f. 1732, Præst til Avaldsnæs 1789, Provst i Ryfylke 1792; (som saadan Friis's Eftermand)

²⁾ *Henrik Helkand Bull*, f. ca 1732, † 1797. Sorenskriver i Ryfylke fra 1782. Hans Hustru var *Elen Christine Motzfeldt*, f. 1739, † 1812. Deres Søn Rasmus Rosing Bull (f. 1779, † 1833, Kapt. i Marinen) havde som nævnt været Friis's Elev.

³⁾ *Anders Daae*, f. 1758, † 1816, Sognepræst i Lekanger fra 1789. Hans 1ste Hustru *Anne Sophie Heiberg*, f. 1757, † 1807.

13de Søndag eft. Trin. (2den September) 1792 holdt Provst Friis sin 1ste Prædiken i Hafslo Hovedkirke, og kort efter reiste hans Stedsøn *Peder Pavels* tilbage til Kjøbenhavn. Senere ud paa Høsten aflagde Præstefolkene paa Hafslo Besøg hos sine Naboer: Provst *Christie*¹⁾, Oberstlieutenant *Brun*²⁾ og Sorenskriver *Fleischer*³⁾ i Sogndal, samt Præsten *Krohn*⁴⁾ i Lyster m. Fl. Efterat have omtalt dette skriver Friis ved Aarets Slutning i sine Optegnelser:

„Dette Aar har været mig uroligt og bekosteligt, saa min liden Velfærd forsvinder, som jeg tungt og surt havde stræbet for at kunne have (som) en ringe Hjælp til mine Børn. Gud styrer og raader for Alt. Hans Vilje ske i alle Ting! — — —“

Det første Aar paa Hafslo blev ogsaa kostbarere for den tilflyttede Præstefamilie end forudsat, da Enken efter Friis's Formand i Kaldet (Hr. *Andreas Lind*⁵⁾) fik „Prolongation paa Naadsens-Aaret“, saa hun skulde oppebære „de visse Indkomster“ af Embedet i 2 hele Aar. Denne Præsteenke „*Madame Lind*“ blev ogsaa med sine to hjemmевærende voxne Døttre boende paa Præstegaarden Vinteren over. Det Haab, som Friis og Hustru havde næret om at kunne undvære den Biindtægt, de tidligere havde maattet søge ved at have Godtfolks Børn til Undervisning og som Kostgjængere i deres Hus, blev saaledes skuffet, og allerede ved Fastelavnstid det følgende Aar (1793) ser vi, at Provst Friis paany gjenoptog sine Privatinformationer⁶⁾.

1) *David Werner Christie*, f. 1730, † 1805, Sognepræst i Sogndal fra 1778, Provst i Sogn fra 1790. Hans Hustru var *Sara Cornelia Koren*, f. 1738, † 1807.

2) *Peter Brun*, f. 1729, † 1814, Oberstlieutenant fra 1790, Afsked (med Generalmajors Karakter) 1811. Boede paa sin Eiendomsgaard Næs i Sogndal. Hans (2den) Hustru var *Anna Kaasbøll Munthe*, f. 1740, † 1824 (Præstedatter fra Tingvold paa Nordmøre).

3) *Michael Fleischer*, f. 1747, † 1814, Sorenskriver i Indre Sogn. Hans Hustru var *Catharina Wilhelmine Castberg*, † 1830.

4) *Ludolph Krohn*, f. 1741, † 1795, Sognepræst i Lyster fra 1785. Hans (2den) Hustru var *Maren Cathrine Høgh*, f. 1749, † 1827.

5) *Andreas Lind*, f. 1733, † 1791 (af Slagtilfælde), Sognepræst i Hafslo fra 1786. Hans Hustru var *Elisabeth Christine Schønsal*, (en dansk Dame), † 1818 i Hafslo.

6) En *Ole Hjerrild*, Søn af Præst H. i Lærdal, blev da Friis's Elev.

Hans Hustru fik paa denne Maade fremdeles unge Pensionærer i Huset og en stor Husholdning at bestyre her paa Hafslo Præstegaard, som hun før havde havt det i Nærstrand. Kort Tid efter Ankomsten til Sogn mistede hun ogsaa den gode Hjælp, hun hidtil havde havt i sin snille og flinke Datter, den 18aarige *Bolette*. Hun blev nemlig allerede ved Paasketider 1793 forlovet og udpaa Høsten samme Aar gift. Hermed gik det saaledes til:

Blandt de første Confirmander, Provst Friis fik at læse med, efterat han kom til Hafslo, var de 2 forældreløse Sødskende *Ole* og *Grete Munthe* fra Krogen Gaard, de yngste af den i 1785 afdøde Capitaine *Gerhard Munthe's* efterladte Børn. Disse 2 Sødskende, — som allerede fra deres spæde Aar havde været moderløse, — var nu i Huset hos sin Halvbroder Lieutenant *Hartvig Munthe* paa Krogen, dengang 26 Aar gammel og endnu ugift. Nytaarsdag 1793 indfandt den nævnte unge Lieutenant sig paa Hafslo og aflagde efter Gudstjenesten et Besøg i Præstegaarden for med Provsten at aftale det Fornødne angaaende sine Halvsødskendes, den 16aarige Gretes og den 14aarige Oles, Forberedelse til Confirmation. At dette Besøg kom til at udstrække sig til hele 2 Dage, skyldtes vel Provstens og Provstindens Gjæstfrihed, men vistnok ogsaa delvis den Omstændighed, at Lieutenanten strax kom til at kige for dybt i den 18aarige Bolettes vakkre Øine, som han senere aldrig kunde glemme. Under de 3 følgende Maaneder, medens hans Halvsødskende (og Pleiebørn) „gik til Præsten“, fandt ogsaa Lieutenanten gjentagne Gange Anledning til at aflægge Besøg i Præstegaarden, og paa de Unges Confirmationsdag, den 14de April (2den Søndag eft. Paaske), da baade de 2 Confirmander fra Krogen og deres unge Pleiefader var Præstefolkets Gjæster, blev Lieutenant *Hartvig Munthe* og *Bolette Pavels* forlovede. Dette var ikke alene i Øieblikket en glædelig Begivenhed, men den Pagt, som disse to unge Mennesker den Dag sluttede med hinanden, blev senere gennem et langt Liv baade dem selv og deres Nærmeste til Held og Velsignelse.

I Løbet af Sommeren var da Præstefamilien paa Hafslo flere Gange paa Krogen, og Krogens Eier endnu oftere paa Hafslo

Præstegaard¹). Da Alt og Alle paa Krogen Gaard savnede og stod færdig til at modtage en Husmoder, blev heller ikke Bryllupet udsat længere, end Brudens Udstyr krævede det, og allerede samme Aar udpaa Høsten (Tirsdagen den 12te November 1793) blev det unge Par viet i Hafslo Kirke af Provst Friis. Dagen feiredes med et Bryllupsgilde i Præstegaarden; men Gjæsternes Antal var ikke stort, „ikke andre end de nærmeste af Familien og Venner, omtrent 10 Personer“, siger Friis i sine Optegnelser²). Fredagen efter holdt det nygifte Par sit Indtog paa Brudgommens vakre og gode Fædrengaard Yttre-Krogen, som ligger paa den anden Side af Sognefjorden i Urnæs Annex.

Den følgende Vinter var Provstinde Friis alene om Husbestyret paa Hafslo Præstegaard, da hun nu havde giftet bort den ene af sine to voxne Døttre, og den anden, *Christine Margrete*, først Aaret efter (1794) ved Pintsetid vendte tilbage fra Trondhjem, hvor hun — som før nævnt — havde i hele 3 Aar været hos sin Farbroder Major Pavels. Nu trængte hendes Moder vistnok hendes Hjælp, men allerede inden Aarets Udgang blev ogsaa denne Frøken Pavels, — som dengang var 22 Aar gammel og meget vakker, — forlovet. Kjæresten var den 2 Aar tidligere til Sognepræst i Jostedalen udnævnte *Ole Aabel*. Hendes Valg vakte — efter hvad Familietraditionen vil vide — nogen Forundring, da hun var baade ung og smuk, og Aabel (en Gaardmandssøn fra Topdal i Christiansands Stift) var hele 15 Aar ældre end hun og hverken pen eller særskilt begavet. Men en brav og skikkelig Mand var han og derhos velbestaltet Sognepræst, omend hans Kald var lidet og laa afsides og veirhaardt til oppe under Jostedalsbræen uden skikkelig Forbindelse med Udenverdenen. Giftermaal var ogsaa unge Pigers eneste For-

¹) Optegnelser herom haves i Munthes endnu bevarede Almanaker.

²) Af Friis's Optegnelser sees, at han som Text [for Brudetalen valgte 1 Kong. Bog, 8 Kap., 57. Vers (Kong Salomos Bøn): „Herren vor Gud være med os, saasom han har været med vore Fædre! Han forlade os ikke og overgiv os ikke!“ — Alle, som kjender dette Brudepars Levnetsløb og Livsførelse, ved, at denne Bøn gik i fuldeste Maal i Opfyldelse, og at Gud stod disse Ægtefolk trofast bi under de bevægede og vanskelige Tider, de i Fællesskab fik prøve.

sørgelse i den Tid, og en fornuftig Moder raadede visselig ikke dengang sin Datter til at vrage en brav Mand i en sikker Livsstilling. Hvorom Alting er: *Christine Margrete Pavels* gav Jostedalspræsten *Ole Aabel* sit Jaord, og hun stod kort efter (3die Marts 1795) Brud med ham, hvorpaa hun flyttede (paa Hesteryggen) op til den lille Præstegaard i den afsides Fjelddal¹⁾.

Ellers indtraf der foruden det ovennævnte Bryllup, — som for Præstefamilien paa Hafslo selvfølgelig var Aarets Hovedbegrivenhed, — ogsaa samme Aar (1795) to glædelige Barselgilder i Slægten, et først og et sidst paa Aaret. Den 14de Januar (en Onsdag) blev Provstinde Friis's første Barnebarn, den lille *Gerhard Munthe* paa Krogen, døbt i Forældrenes Hus af Provst Friis og baaret til Daaben af sin Mormoder Provstinden. Blandt de øvrige Faddere var ogsaa Jostedalspræsten Ole Aabel. Det andet Barselgilde var næsten et Aar senere, ved Juletider og i Jostedalens Præstegaard, ved hvilken Leilighed Provstinde Friis's næstældste Barnebarn, den lille *Peder Pavels Aabel* blev døbt.

Dette saavel som det følgende Aar (1796), hengik iøvrigt for Præstefamilien paa Hafslo stille og roligt uden vigtigere Hændelser, og den daglige Ensformighed blev væsentlig kun afbrudt, naar man af og til en sjelden Gang — mest om Sommeren — fik et kort Besøg af Børn og Børnebørn fra Krogen og Jostedalens Præstegaard.

I Aaret 1797 — paa 5te Aar efterat Friis's var kommen til Hafslo — blev deres Søn, den nu 16aarige *Søren Friis*, 8 Dage efter Paaske confirmeret og reiste umiddelbart efter til Skolen i Bergen. Paa Confirmationsdagen (23de April) var der et lidet Selskab i Præstegaarden, hvori deltog *Munthe's* fra

¹⁾ Hvorvidt den Animositet, som *Provst Friis* skal have næret overfor sin ældste Steddatter (se Side 100), var ganske hævet, da hun vendte tilbage fra Trondhjem, er maaske tvivlsomt, og dette Forhold kan vel ogsaa have medvirket til, at hun saa hurtig giftede sig. Nogen Aarsag til at fortryde sit Valg fik hun vistnok aldrig.

Af Friis's Optegnelser sees, at der heller ikke 1795 var noget større Bryllup paa Hafslo Præstegaard. „*Provst Christie* fra Sogndal (der forrettede Vielsen) med Familie og nogle faa andre, omtrent som ved min anden Datters Bryllup“, siger Friis. (Brudens Søster fra Krogen og dennes Svigerinde, den førnævnte Grete Munthe var blandt Bryllupsgæsterne).

Krogen: Lieutenanten og hans Hustru (Confirmandens Halvsøster) samt deres lille Søn Gert og deres 2 Pleiebørn: den 20-aarige Grete Munthe (Lieutenantens før nævnte Halvsøster) og den 6aarige forældreløse Gert Munthe fra Aarøen (Lieutenantens Søstersøn). De øvrige Gjæster i dette Confirmationsgilde var Sønner og Døttre af den før nævnte *Oberstlieutenant Brun i Sogndal*, med hvem Friis's meget omgikkes. To Dage efter Confirmationen fulgte Confirmanden, — der nu skulde forlade sit Fædrenehjem og sin Faders Undervisning, — med Brun's til Sogndal og reiste derfra videre i Følge med en vis „Hr. Schiøtt“ til Bergen, hvor han var saa heldig at komme lige ind i Latin-skolens øverste Klasse („Mesterlectien“). Dette var selvfølgelig til megen Glæde for hans tidligere eneste Lærer, hans Fader Provsten, som nu — efter i 20 Aar (eller helt siden han kom op til Norge som Præst) at have stadig arbeidet med privat Undervisning — ophørte med denne, særlig for en ældre Mand, anstrængende Skolegjerning.

Det følgende Aar havde Forældrene den Glæde at se denne sin Søn med rosende Testimonia dimitteret fra Bergens Skole til Universitetet, og i August 1798 afreiste han da til Kjøbenhavn, hvor han i Oktober tog sin Examen artium med næstbedste Charakter.

Aaret efter (i 1799) udpaa Høsten, da samme *Søren Friis* var oppe til Andenexamen, gik det ikke saa godt; — han fik „ringeste Charakter“ (∴ „Non“), og Faderen, den gamle Provst Friis, der — som før er sagt — var meget heftig, blev herover aldeles rasende; ja det fortælles endog, at han, da han ikke kunde faa udøse sin Vrede over den fraværende dovne Søn, lod den hjemmeværende 14aarige Datter *Elisabeth Marie* smage Stokken i Broderens Sted¹⁾. Hvorom Alting er: Sønnen turde ikke

¹⁾ *Provst Friis* skal ifølge Traditionen ikke have været sen til at bruge Stokken saavel paa sine egne Børn som paa sine øvrige Elever, for hvem han nok var en streng „Tugtemester“, ja endog hans Sognebørn, Bønderne, kunde resikere at faa gjøre Bekjendtskab med hans Kjøp, naar han fandt, at de bavde forgaaet sig. Hans Kone pleiede da, — siges der, — paa Forhaand at gemme bort den store Spanskrørsstok, saa den første Vrede fik Tid til at lægge sig noget, medens han (og ligesaa paa Skrømt hans

vide sig for den vrede Fader og istedenfor at reise hjem efter Examen, som Bestemmelsen var, tog han sin Tilflugt til en af sin Faders gamle Venner i Danmark, Præsten *Reingaard*, som forbarmede sig over den stakkels Student og lod ham blive hos sig Vinteren over, indtil han udpaa Vaaren var saa heldig at faa sig Condition som Huslærer hos en anden Præstefamilie paa Sjælland. Fra Faderen fik nemlig *Søren Friis* ikke paa hele 2 Aar nogensomhelst Understøttelse, og det var først, efterat hans Halvbroder, daværende Sognepræst *Peder Pavels*, samt den Præst, i hvis Hus *Søren Friis* var Informator, havde lagt gode Ord ind for ham, at han udpaa Høsten 1801 fik sin vrede Faders Samtykke til atter at opholde sig i Kjøbenhavn og dér begynde at læse til den theologiske Examen¹⁾.

At Provstinde *Friis* han gjennemgaaet meget i disse Aar, da Sønnen *Søren* stod paa en saa spændt Fod med sin Fader, er let at forstaa, og at hun har forsøgt at mægle og at stille sin strenge og stivsindede Mands Vrede efter bedste Evne, er sikkert nok. Paa den anden Side havde hun i denne Tid megen Glæde af sine andre Børn. Saaledes blev hendes yngste Datter *Elisabeth Marie* confirmeret ved Paasketider Aar 1800, og alle-

Kone) for omkring og ledte efter Stokken. Familietraditionen ved overhovedet meget at berette om Provstinde *Friis's* heldige Indflydelse paa Mandens heftige og stive Sind og om hendes Evne til nogenlunde at berolige ham. Han havde visselig ogsaa megen Kjærlighed til og Respekt for hende.

¹⁾ Som Supplement til Ovenstaaende hidsættes Følgende af *Provst Friis's Optegnelser fra denne Tid*. — I 1799 skriver *Friis*: „Min Søn tog 2den Examen i Oktober og fik ringeste Charakter, som han ikke kunde vente andet, da han havde liden Lyst til Studeringer, skjønt han haver et meget godt Hoved. Heller ikke betalte jeg Professorerne, og naar hans Flittighed ikke var desto større, kunde der ikke ventes andet. Han reiste derefter ud til Præsten Hr. *Reingaard* i Sønder Jernløse, min intime gamle Ven, som tog sig af ham og tilbød ham at blive dér i Vinter, som ogsaa sker.“ I 1800 skriver *Provst Friis*: „Min Søn har antaget Condition i Sjælland hos Hr. *Provst Schreiber* at læse for hans Børn, og haaber (jeg), at han derved kommer i Rolighed, som jeg har den gode Hr. *Reingaard* at takke for, der reddede ham i Nøden. Gud glæde ham med Kone og Børn nu og altid!“ — Det følgende Aar (1801) skriver *Friis*: „Min Søn, som 1¹/₂ Aar har været hos Hr. *Provst Schreiber*, til Fornøielse paa begge Sider, har jeg efter megen Overtale af ham og hans Broder tilladt at reise til Kjøbenhavn i Septbr. for at begynde (at læse) til Exam. Theolog.“

rede Aaret efter blev hun — kun 16 $\frac{1}{2}$ Aar gammel — forlovet med den 25aarige *Christen Daae*, dengang Personelcapellan i Førde. I Mai Maaned Aar 1800 blev Fru Friis's Svigersøn *Aabel* i Jostedalen befordret fra dette lille, afsidesliggende og fattige Kald til det bedre og blidere Aurlands Sognepræstembede i Sogn, og ved Juletid foregik deres Flytning. I Begyndelsen af det følgende Aar (1801) fik Provstinde Friis den glædelige Efterretning fra sin kjære og brave Søn *Peder Pavels*, som nu i 6 $\frac{1}{2}$ Aar havde været Orlogspræst og faret viden om paa lange Togter, at han var bleven udnævnt til Sognepræst i Gloppen i Nordfjord, som ansaaes at være et godt Kald¹⁾. Og, — efterat han 2den Marts s. A. (altsaa akkurat Maanedsdagen før det store og berømmelige Slag paa Københavns Rhed) havde staaet Brudgom i København med den 26aarige Frøken *Elisabeth Pfloug* („hvis Fader var Oberstlieutenant og af en fornemme Familie“, skriver Provst Friis i sine Optegnelser), — glædede den unge Præst Pavels ved Midtsommerstid sin Moder og de øvrige Slægtninge i Sogn med et kjært Besøg, idet han og hans Hustru, forinden de begav sig til deres nye Hjem i Nordfjord, var i Sogn i flere Uger. Under denne Tid var det unge Par ikke alene paa Hafslo Præstegaard, men reiste i Besøg til Munthes paa Krogen og Aabels i Aurland, samt til Sogndal og flere Steder i Omegnen, paa hvilke Udflugter ogsaa de gamle Friis's slog Følge med, ligesom der paa alle disse Steder og paa Hafslo Præstegaard blev gjort Selskab for de kjære og sjeldne Gjæster, af hvilke den unge og fintdannede Frue fra København visselig har gjort meget Indtryk og været

¹⁾ Ligesom *Orlogspræst Pavels* i sin Ansøgning om Gloppen anfører, at han, — om han naadigst forundes dette Kald, — vilde nyde „den Glæde igjen at se en inderlig elsket Moder, hvis ømme Kjærlighed og Længsel have voldt hende mange Bekymringer under mine lange Reiser,“ — saaledes skriver den gamle Provst Friis i sine Optegnelser, da han omtaler at have faaet Underretning fra sin Stedsøn om hans Udnævnelse til Sognepræst i Gloppen: „Dette var mig saa stor Glæde, som det kunde være min egen Søn, da jeg altid meget har elsket ham, ligesom han altid har erhvervet sig de Flestes Yndest.“ Da, som vi har seet, Provst Friis ved denne Tid ikke var tilfreds med sin egen Søn, har Glæden over Stedsønnens Held og Lykke vistnok været saameget større; thi han har visselig holdt meget af ham.

betragtet som et lysende Forbillede af Provindsdamerne henne i de afsides norske Fjordbygder.

Efterat Pavels's var reist, blev det atter stille paa Hafslo Præstegaard, hvor iøvrigt den lille 2aarsgamle *Nicoline Munthe* fra Krogen ved denne Tid var i flere Maaneder hos sin Bedstemoder og vel bragte lidt Liv med sig. Over Jul begyndte ogsaa en travlere Tid i Præstegaarden; thi nu skulde der laves til Bryllup for Husets Datter *Elisabeth Marie Friis*.

Den 21de Mai 1802 stod denne Provst Friis's eneste Datter — endnu ikke 17 Aar gammel — Brud i Hafslo Kirke med den førnævnte Præst *Christen Daae*, som kort forud fra Personelcapellan i Førde var bleven befordret til Sognepræst i Vardø og Garnisonspræst paa Vardøhus. Provst *Christie* i Sogndal viede de unge Folk, og i Brylluppet var bl. A. ogsaa Frænderne fra Krogen tilstede. En Uge, efterat de var bleven gifte, begav Daae og Hustru sig afsted paa den lange Reise, først til Bergen og saa videre helt op til Østfinmarken, og det maa have været med tungt Sind, at de gamle Friis's saa denne deres kjære Datter forlade Fædrenehjemmet for at bosætte sig paa et saa fjernt og med den Tids daarlige Befordringsmidler saa utilgjængeligt og ensomt Sted som Vardø.

I det følgende Aar (1803) ud paa Høsten havde Præstefolkene paa Hafslo den Glæde, at deres Søn *Søren Friis* tog sin theologiske Examen i Kjøbenhavn med bedste Charakter, og næste Sommer (i Juli 1804) kom han endelig efter hele 7 Aars Fravær tilbage til Fædrenehjemmet, hvor han nu — trods tidligere Rivninger mellem Faderen og ham — modtoges med aabne Arme og inderlig Glæde af sine gamle Forældre, der kort efter med Fryd og Stolthed hørte deres haabefulde Søn holde sin første Prædiken i Hjembygdens Kirke under almindeligt Bifald af Slægt, Venner og Almue¹⁾.

¹⁾ Prost Friis skriver herom i sine Optegnelser for 1804: „Den 5te Juli havde vi den Glæde at modtage vor Søn *Søren Hielm Friis* frisk og vel her i Præstegaarden med Beviser for Laudabil: til Examen Theol; Catheticum og for Demisprædiken, ligesom iøvrigt for en god moralsk Charakter. Den 22de Juli holdt han sin første Prædiken her ved Hafslo Hovedkirke, som ikke kunde andet end fornøie hans Moder og mig, da han

Provst Friis beholdt nu denne sin Søn, den theologiske Candidat, hjemme hos sig, og uagtet han, da han kom hjem fra Kjøbenhavn, endnu var for ung til at blive Præst, hjalp han jevnlige sin gamle Fader med at prædike. Ligesaa optog han Faderens tidligere Virksomhed som Privatinformator for Embedsmænds Sønner dér i Egnen, hvilke da ogsaa nu som i tidligere Tid fik Kost og Logis i Præstegaarden¹). To Aar efter sin Hjemkomst fra Akademiet fyldte Søren Friis den for Præster fastsatte Minimumsalder 25 Aar, og efterat være udnævnt til sin Faders Personelcapellan, blev han (i Oktober 1806) ordineret i Bergen. Samme Dag som han blev „indsat“ i Egenskab af Capellan i Hafslo (2den Søndag i Advent 3: 7de Decembr.) var der Glædesfest og Gilde i Præstegaarden, hvor, — siger Provst Friis, — „adskillige gode Venner var tilstede og tilbords: Hr. Capitaine v. Daae, Hr. Capitaine v. Munthe, Hr. Lieutenant v. Lind, Hr. Schiøtt fra Sogndal og Studiosus Hr. Rasmussen fra Kaupanger, Klokkeren med Kone, Lensmand med Kone og den ældste Medhjælper Johannes Hillestad. I Borgestuen blev ogsaa beværtede: Rosmanden med Sine, mine Tjenere og Husmænd med Sine, som fik Mad, Øl og Brændevin,“ — tilføier Friis sluttelig, idet han omtaler denne Fest i sine samtidige Optegnelser²).

fant almindeligt Bifald baade for sine gode Gaver og Prædikenens Indhold.“ — „Gud være lovet for sin megen Naade og Miskundhed, som jeg ikke kan fuldtakke ham for i dette Liv, der har holdt sin Haand over min Søn gennem saa mange Forandringer, Snarer og Fristelser, som kunde have mødt ham nu paa 8de Aar, siden han forlod mit Hus.“

¹) Som Søren Friis's Elever i 1805 og flg. Aar kan nævnes: *Nils Knagenhielm*, f. 1796, † 1852 som Eier af Kaupanger og fhv. Lieutenant, — *Jesper Daae*, f. 1795, 1834 som Premierlieutenant ved Lysterske Comp. og *Gerhard Munthe*, f. 1795, † 1876 som Eier af Krogen Gaard og fhv. Capitaine, — alle tre Embedsmandssønner fra Sogn og sidstnævnte Provstinde Friis's Dattersøn, om hvem mere senere.

²) Den blandt Friis's Gjæster ved omhandlende Leilighed nævnte „Capt. v. Daae“ var: *Joachim Knagenhielm Daae*, f. 1767, † som Major i 1829 paa sin Eiendomsgaard „Nyggaard“ i Lyster (Fader af den Jesper Daae, der er nævnt foran som Søren Friis's Elev). „Capt. v. Munthe“: *Hartvig Kaas Munthe* til Krogen, gift med Provst Friis's Steddatter Bolette Christine Pavels, er før og senere oftere nævnt. „Lieutenant v. Lind“: *Alexander Lind*, f. 1768, Søn af forannævnte Sognepræst Andreas Lind, der havde været Friis's Formand i Hafslo, døde som Major og Kompagnichef

Om Høsten samme Aar fik Præstefolkene paa Hafslo Underretning fra deres Datter og Svigersøn *Daae* i Finmarken, at de efterat have været deroppe i 4 Aar ikke længere havde kunnet holde det ud; men at de med deres eneste Barn, den lille 2aarige Birgitte Christine, havde begivet sig paa den lange og besværlige Reise helt fra Vardø til Kjøbenhavn for at søge Kongen om et andet Kald¹⁾. Kort før Jul var Daae virkelig ogsaa saa heldig at blive befordret til Saltdalens Sognepræstembede i Nordland, og han begav sig da med Kone og Barn strax paa Hjemveien og ankom over Bergen til Hafslo Præstegaard den 22de Februar 1807 i god Behold til megen Glæde for hans Hustrues Forældre og øvrige Slægtninge i Sogn.

I 3 Maaneder varede dette kjære Besøg, der — ligesom Pavels's Besøg 6 Aar før — gav Anledning til mange smaa Selskaber saavel hos Friis's paa Hafslo Præstegaard som hos Munthe's paa Krogen, hos Aabel's i Aurland m. fl. St. Et Skaar i den almindelige Glæde var det vistnok, da den unge Fru Daae var saa uheldig paa Tilbageturen fra et Afskedsbesøg paa Krogen, at hendes Ridehest snublede og faldt, hvorved hun i Forskrækelse sprang ud af Sadelen og derved foranledigede sin for tidlige Nedkomst med et dødfødt Barn. Den unge Moder kom sig dog forholdsvis snart, og sidst i Mai reiste hun med Mand og Barn (den før nævnte lille Birgitte Christine) over Bergen til deres nye Hjem i Nordland.

Samme Aar (1807) om Høsten begyndte Krigen med England, efterat Danmark og Norge i det store Hele havde nydt en

i Bergenske Brigade. — „Hr. Schiøtt fra Sogndal“, maaske den *Holger Halling Schiødt*, som i 1812 blev Sognepræst til Jostedalen (vistnok den samme „Hr. Schiøtt“, som er nævnt foran i 1797).

¹⁾ Af Daaes Ansøgning om Befordring (dat. Kjøbenhavn ^{18/10} 1806) sees, at hans Embede paa Vardø havde været saa daarligt, at det „med muligt Sparsomhed umuligt kunde nære ham“, og dette i Forening med „Klimaets Haardhed“ og den Omstændighed, at „han med Familie idelig maatte være i Bekymring for at blive husvild“, — hvad han sluttelig ogsaa blev, — nødede ham til — „efter paa bedste Maade at have besørget Embedet forrettet“ — at „tage sin Tilflugt herved (til Kjøbhvn.) for ved Hs. Maj.'s Naade allernaadigst at blive befordret“ (Cancelli Indlæg for 1806, Norske Rigs-Arch.).

lykkelig Fred i lang Tid. Kjøbenhavns Bombardement og Rigeres Stolthed, deres Krigsflaades Udleverelse til Engelskmændene kom som et Lyn fra klar Himmel og udbredte Sorg og Bestyrtelse overalt i de forenede Riger. Den senere Blokering af vore Kyster lammede som bekjendt paa en frygtelig Maade Handel og Næring, hindrede den nødvendige Samfærsel mellem Rigerne og Korntilførselen til Norge, saaledes at efterhaanden Nød og Dyrtid maatte komme over Landet. I Begyndelsen af det følgende Aar (1808) udbrød ogsaa Krigen med Sverige, og nu var der visselig ikke mange norske Hjem eller Familiekredse, som ikke direkte og umiddelbart fik sin Andel at bære af Tidernes Haardhed og Ugunst.

Præstefamilien paa Hafslo maatte da ogsaa med Deltagelse og Bekymring se den kjære Svigersøn paa Krogen, Capitaine *Munthe*, — som allerede den foregaaende Høst havde været beordret fra sit Distrikt til Garnisonstjeneste i Bergen, men som før og efter Nytaar havde nogle Ugers Hjemlov, — nu i Februar 1808 for Alvor blive kaldt under Fanen for at drage med de Bergenhussiske Grenaderer til den fjerne Krigsskueplads paa Østlandet, ladende tilbage i Hjemmet 5 smaa Børn (i Alder 5 til 12 Aar) og en bekymret Hustru, som da Udmarschorden kom, og hendes Mand uopholdelig maatte reise, hver Dag ventede sin Nedkomst.¹⁾

Vorherre holdt dog sin skjærmende Haand baade over ham, som drog ud, og dem, som han lod tilbage i Hjemmet, saa de atter efter Aar og Dag fik samles med Glæde. Sidst i Oktober 1809 — altsaa 20 Maaneder efter Udmarschen — vendte Capitaine *Munthe* med Hæder tilbage fra Feltlivets Strabatser og Farer. At dette ogsaa for de gamle Friis's paa Hafslo har været en glædelig Begivenhed, som fortjente at optegnes og erindres, ser vi deraf, at Provsten, — hvis Optegnelser kun sjelden omhandler, hvad der tildrog sig i hans Stedbørns Hjem, — herom skriver:

¹⁾ *Frantz Munthe* († 1871, som flv. Capitaine i Artilleriet) kom til Verden 12te Februar 1808, en Uge efterat hans Fader var rejst hjemmefra. Den ældste af Capt. Hartvig Munthes Børn, Sønnen *Gerhard*, var allerede Aaret forud (i August 1807), kun 12¹/₂ Aar gammel, kommen ind paa Krigsskolen i Christiania.

„Hr. Capitaine *v. Munthe*, som var commanderet og var østerpaa, er igjen hjemkommen. Han har været i Bataille, hvor der faldt endel, endog Nogle ved Siden af ham. Ved denne Leilighed blev han med Flere Riddere og fik den nye Orden.“¹⁾

Fra sin Datter *Elisabeth Marie* og hendes Mand Præst *Daae* modtog de Gamle paa Hafslo Præstegaard i dette Aar (1809) daarlige Tidender. De havde nemlig paa Saltdalens Præstegaard lidt baade Skræk og Skade ved en større Ildebrand, og hvad der var endnu værre: de havde mistet deres elskede førstefødte Barn, den førnævnte lille Birgitte Christine, som døde i 4 Aars Alder, og som især blev bitterlig begrædt og savnet af den unge Moder. Fru *Daae* kunde aldrig glemme denne sin lille Birgitte, uagtet hun siden fik mange Børn og allerede samme Aar udpaa Sommeren fødte Sønnen *Ludvig*, den saa begavede og senere saa bekjendte *Ludvig Kristenssøn Daa*, der i Aarenes Løb blev sine Forældres Stolthed og Glæde.

I det samme Aar (1809) blev Provst *Friis's Søn*, hans Cappellan og tro Medhjælper *Søren Hielm Friis*, dengang 28 Aar gammel, forlovet med den 20aarige Jomfru *Charlotte Cammermeyer*, Datter af Sognepræst til Indviken i Nordfjord *Johan Sigfried Cammermeyer* og dennes første Hustru *Anna Poppe*. Det følgende Aars Sommer (19. Juli 1810) havde det unge Par Bryllup i Brudens Hjem paa Indvikens Præstegaard, en Fest, hvori dog de gamle *Friis's* paa Grund af den lange og besværlige Reise ikke kunde deltage.²⁾ — En Maanedstid efter Bryllupet kom de

¹⁾ „Den nye Orden“ ∴ Danebrogsordenens nylig oprettede 4de Klasse, som *Munthe* fik for sin hæderlige Deltagelse i *Affairen ved Berby*, den 12te September 1808. I Major *Krebs's* Rapport faar *Munthe* tilligemed Capitainerne *Lohmann* og *Brun* af Bergenhusiske Regiment samt Lieutenant *Gerner* af Norske Jægercorps den Ros at have staaet „i den heftigste Kugleregn urokkeligen og aflagt Prøver paa sandt Mod, ligesom og det Mandskab, som var hos dem.“

²⁾ Provst *Friis* skriver om dette Bryllup: „Hverken min Kone eller jeg kunde formedelst Alderdom reise den Vei og være dér; men min Søns (Halv-) Broder Hr. *Pavels*, Sognepræst i Gloppen med Kone og en Datter, saa og den anden (Halv-) Broder *Jacob Pavels* var dér, tilligemed flere Præster og andre Embedsmænd.“ (Sidstnævnte *Jacob Pavels*, Provst *Friis's* ældste Stedsøn, som var Snedker, er omtalt foran og vil ogsaa blive nævnt senere.)

Nygifte til Hafslo, og nu begyndte en Tid fuld af Glæde, Fester og Besøg, hvorom Provst Friis skriver i sine Optegnelser (for 1810):

„Den 18de August ankom de (min Søn og hans Hustru) her til Hafslo tilligemed hendes Fader, samt Madame *Pavels* i Gloppen og hendes Datter *Birgitte*, som fulgte med.¹⁾ Den 23de August havde vi et lidet Gjæstebud eller Hjemkomst, da S. T. Hr. Capitaine v. *Munthe* med Kone og Børn var her.²⁾ Ligesaa var her Hr. Foged *Endresen*, Præste-Enken Madame *Lind* og med hende et Par Ungdom. I Røg-Stuen var Gaardens Tjenere, nogle Gamle og endel fattige Husmænds Børn, som fik Mad og Drikke. — Den 26de August kom min (Sted-) Datter fra Urland: Madame *Abel* med sine 6 Børn, og Dagen efter reiste de Allesammen til Krogen. Der blev den unge Kone Madame *Friis* syg om Onsdagen, saa hun maatte blive liggende efter. Min Kone og jeg var hjemme.“

Om en Uges Tid var Præst Friis's Hustru restitueret og kunde i Midten af September følge sin Mand paa en Tur til Bergen for at besøge Slægt og Venner dér.

Fra Høsten 1810 var der saaledes 2 Familier: baade de gamle og de unge Friis's, paa Hafslo Præstegaard og dertil som før stadig Pensionærer, der var Capellanen Søren Friis's Elever. Den gamle Provst Friis skriver herom i sine Optegnelser for Aaret 1810: „I dette Aar i Marts fik min Søn en ny Discipel ved Navn *Albert*, en Broder til Niels *Knagenhielm*. Henimod Jul drog Hr. Capitaine *Munthes* Søn *Peder Pavels* herfra, som havde været her omtrent 3 Aar. Han var bleven virkelig Cadet og skulde til Christiania. Samme Tid fik min Søn 2de andre Disciple, Sønner af Major v. *Fasting*. Ligesaa havde han kort forhen faaet Hr. *Aabels* ældste Søn: *Peder Pavels*, som er confirmeret og har læst endel Latin (og) skal begynde paa Græsk,

¹⁾ *Birgitte Pavels*, næstældste Datter af Præst *Pavels* i Gloppen, var dengang $7\frac{1}{2}$ Aar gammel. Hun (der senere er kendt som Legatstifterinde) døde ugift 1891 i Sandefjord.

²⁾ Capitaine (kort efter Major) *Hartwig Munthe* fra Krogen (se foran).

saa min Søn har nu fuldt Arbeide med Sprog og Viden- skaber.“¹⁾

Sine Optegnelser for dette Aar (1810) slutter Provst Friis sigende:

„Saaledes er nu atter endt et Aar. Jeg er nu i mit 70de Aar, og min Kone 2 Aar ældre. Det er bleven uhørte dyre Tider. En Hest 100 Rdlr. og meget mere, ligesom den er til, — en Ko 50 Rdlr., — en Tønde Korn 15 Rdlr., — et Bismerpund Smør ligesaa og saaledes i Forhold med alle Ting. — Gud hjælpe os gamle Folk paa vor Alderdom, da han saa naadig har hjulpet hidentil!“

Krigen med England vedvarede som bekjendt fremdeles, og det var overmaade haarde Tider, dels paa Grund af vore Ky- sters Blokering, dels som en Følge af den slette Finansstyrelse, der bragte det dansk-norske Pengevæsen i stadig større og større Forfald. Pengene blev slettere og slettere, og mindre og mindre kunde man faa for dem, indtil endelig Statsbankerotten indtraf i Aaret 1813. —

I Aaret 1811 i August Maaned døde Provstinde Friis's Svoger (hendes første Ægtefælles Broder), den gamle Oberst *Christopher Pavels* i Trondhjem og efterlod sig omtrent „en Tønde Guld“ (o: 100,000 Rdlr.), som, — da han var børnløs Enkemand, — skulde deles mellem hans yngste Søster Enkemadame Tostrup i Hjelmeland (den eneste af Oberstens Sødskende, som endnu var

¹⁾ Om de her nævnte *Elever af Præst Søren Friis* kan oplyses: *Albert Jer- sin Knagenhielm*, f. 1799, † 1834 som Politifuldmægtig i Christiania (var ligesom forannævnte Niels Knagenhielm Søn af Sorenskriver Christen K.) — *Peder Pavels Munthe*, f. 1796, † 1876 paa Indre Krogen i Sogn som fhv. Capitaine i Bergenske Infanteribrigade (næstældste Søn af Major Hart- vig M. paa Krogen Gaard.) — *Johan Jacob Fasting*, f. 1798, † 1872, Oberstlieutenant af Cavalleriet, senere Toldkasserer i Sarpsborg og *Chri- stian Frederik Fasting*, f. 1799, † 1887, Oberstlieutenant, senere Krigs- kommissær (begge Sønner af Major, senere Oberstlieutenant Thomas Fa- sting i Vik i Sogn) — *Peder Pavels Aabel*, f. 1795, † 1869 som fhv. Provst og Sognepræst i Land (ældste Søn af Sognepræst Ole Aabel i Aur- land i Sogn, der saa ofte nævnes i disse Optegnelser) Blandt Friis's Elever ved denne Tid var ogsaa *Gerhard Munthe* fra Aarøen, f. 1791, † 1878 som Proprietær (om hvem mere senere).

ilive), samt hans Broder- og Søsterbørn.¹⁾ Det var saaledes en hel Rigdom, som Pavels'erne skulde arve efter denne Onkel, og alene paa Provstinde Friis's Børn af 1ste Ægteskab: Jacob og Peder Pavels, Christine Aabel og Bolette Munthe faldt der til- sammen 20 à 30 Tusinde Rigsdaler. Men inden det vidtløftige Bo efter Aar og Dag var opgjort, var ogsaa „Dalerne blevne til Toskillinger“, og den eneste af disse 4 Sødskende, som virkelig fik noget i Behold af Arven, skal have været Præst *Peder Pavels* i Gloppen, der var saa heldig tidsnok at faa anbragt de arvede Penge i Jordegods.

Af andre inden Friis's Familiekreds mere bemærkningsværdige Begivenheder, som indtraf i dette Aar, kan nævnes, at Capitaine *Munthe* paa Krogen om Vaaren (i Marts) 1811 atter blev beordret til Garnisonstjeneste i Bergen, hvor han ogsaa det foregaaende Aar i maanedvis (Februar—Juli 1810) havde været indkommanderet. Saaledes Aar efter Aar og hver Gang paa ubestemt Tid at rives bort fra sin Familie og sit store Gaardsbrug, hvoraf hans Velfærd for Størstedelen beroede, blev imidlertid for Munthe i Længden uholdbart, og da derhos hans Helbred, siden han deltog i Felittoget 1808—1809, havde været mindre god, nødedes han til at søge sin Afsked fra Krigstjenesten, den han fik i Maj 1811 med Majors Charge og Pension under Navn af „Vartpenge“.

I August Maaned samme Aar fødte den unge Præstekone Lotte Friis paa Hafslo sin Førstefødte, en Søn, som 9 Dage efter Fødselen blev døbt med stor Stads og baaren til Daaben af sin Farmoder Provstinden. Bedstefaderen, den gamle Provst Friis, skriver herom: „August den 13de havde min Søn sin Søn til Daaben, som fik det Navn Johan Sebastian Cammermeyer.“²⁾ Vidner var: Provst-

¹⁾ Sin betydelige Formue havde *Oberst Pavels* faaet ved Giftermaal med den rige Enke *Karen Hammond*, hvis 4de Ægtefælle han blev i 60 Aars Alder (i Decbr. 1797). — Hun havde tidligere været gift først med „Negoliant“ og Raadmand i Trondhjem *Andreas Christian Friedlieb* († 1772), dernæst med Justitsraad Hans Henrik *Carisius* († 1779) og sidst med Cavallerimajor *Christian Fredr. Meyer* († i Januar 1797).

²⁾ Efter Moderens Farfader: „Jubellæreren“ *Johan Sebastian Cammermeyer*, f. 1730, † 1819 som forhv. Residerende Capellan til Korskirken i Bergen,

inde Birgitte Christine Friis, født Hielm, — Fru Majorinde Borette Christine von Munthe, født Pavels, — Frøken Christina Sophia Spidberg von Brun, — Hr. Niels Friis, Provst og Sognepræst for Hafslo Præstegjæld, — S. T. Hr. Major og Ridder Hartvig Kaas von Munthe, Herre til Yttre Krogen, og Hr. Gerhard Munthe, Herre til Aarøen. — Faderen døbte ham.¹⁾

Sine Optegnelser for Aaret 1811 slutter Provst Friis saaledes: „Det er endnu bleven uhyte dyrere Tider: En Hest 1000 Rdlr., en Ko 200 Rdlr., en Tønde Korn 20 à 30 Rdlr. og saa fremdeles. Gud se i Naade til os og til alle Fattige og Trængende! Han straffe i Naade og med Maade! Krigen vedvarer endnu.“

Det næste Aar blev, som vi Alle vèd, endnu værre. 1812 var som bekjendt her i Norge „et af de største Misvæxtaar, som i Mands Minde var kjendt.“ Foraaret kom sent, og efter en kort Sommer indfandt Høsten sig med Kulde og Nedbør allerede i de første Dage af September, saa det meste af Avlingen frøs bort, og Resten kunde man ikke paa skikkelig Vis faa bjerget. — Vinteren fra 1812 til 1813 blev ogsaa skrækkelig streng, og Nøden blandt de lavere Klasser saavel som hos dem, der skulde have sit Livsophold alene af smaa faste Gager, begyndte nu ligefrem at blive alvorlig og trykkende, da Pengenes Værdi stadig sank, og Priserne paa Livets Fornødenheder var enorme.²⁾ — Bedst stillet

der just i samme Aar (1811) efter over 50 Aars Præstevirksomhed som Præst og i 81 Aars Alder søgte og fik Afsked.

¹⁾ Den saa højtidelige og formelle Opregning af Fadderne ved denne Barne-daab er affattet i en Stil, som ellers ikke er almindelig i Provsten Friis's Optegnelser; men her gjaldt det jo hans Stolthed, *den første Sønnesøn*, og da skulde alt være „standsmæssigt“. — Angaaende de to yngste af Fadderne skal anføres, at *Frøken Brun* (f. 1780, † ugift 1855 i Bergen) var Datter af førnævnte Generalmajor Brun i Sogndal, og *Gerhard Munthe til Aarøen* (f. 1791, † 1878 paa sin Fædrenegaard) var allerede fra sin tidligste Barndom forældreløs og Pleiesøn hos sin Morbroder paa Krogen. (Hans Søn var den i 1896 i Düsseldorf afdøde bekjendte Landskabsmaler Professor Ludvig Munthe, se H. Munthe: „Efterretninger om Familien Munthe“, Side 339).

²⁾ En Tønde Korn betaltes i Marts 1813 i Sogn med 100 à 120 Rdlr., siger Provst Friis, og af Major Munthes Almanaker og Regnskabsbøger fra denne Tid sees, at et Pund Sukker betaltes med 2 Rdlr., en Mark ($\frac{1}{4}$ Kg.) Tobak med 1 Rdlr. — For noget Vildt, som Majoren sendte til Bergen, fik han 2 Rdlr. Parret for Ryper og ligesaameget for en Hare.

var de, som sad med et lidt større Gaardsbrug, og som selv i Misvæxtaar kunde falde noget tilbage paa Beholdninger, de havde paa Staburet fra tidligere og bedre Aaringer. Dette var da heldigvis Tilfældet med Præstefamilien paa Hafslo og dens nærmeste Slægt; men i alle Hjem var det dog nu nødvendigt at forsage tilvante Nydelser, hvoraf da ogsaa hin Tid havde endel, om end ikke paa langt nær saa mange som Nutiden, — og i Fatigmands Hytte var Barkebrødet paa mange Steder Dagens Kost.

I denne haarde og slemme Vinter var den gamle, nu 72 aarige Provst Friis paa Hafslo ogsaa meget syg „af Beklemmelse eller Hypochondri“, som han selv siger. Grunden hertil var — næst Alderen — vistnok hovedsagelig den, at hans Søn (og Personelcapellan) nu skulde forlade ham, idet han var bleven befordret til residerende Capellan i Haus i Bergens Stift. „Hvad mit Hjerte føler,“ — siger Provsten i sine Optegnelser for 31te Marts 1813, samme Dag som de gamle Forældre havde taget Afsked med deres kjære Søn og dennes Kone og Barn, der nu begav sig til deres nye Hjem, — „véd Ingen uden jeg selv, og Gud alene véd, hvorledes det vil gaa mig gamle, svage Mand med at bestride Embedet med Reiser og Forretninger. O Gud, gjør dog for Christi Blod min sidste Afskedstime god! Jeg formaar ikke at skrive mere paa denne Dag,“ siger den bedrøvede og bekymrede Mand tilslut.

Ja, det var nok en saare tung Afsked for de to Gamle, som nu blev siddende saa alene igjen paa Hafslo Præstegaard. Dog bedredes Provstens Helbred atter noget udover Aaret (1813), og i sit Embedes Bestyrelse fik han Hjælp af sin Nabopræst, Hr. *Schjødt* i Jostedalen.¹⁾

I Løbet af Sommeren og Høsten glædedes ogsaa Provst Friis og hans Hustru med Besøg, ikke alene af Børn og Børnebørn fra Krogen og Aurlands Præstegaard, men ogsaa af deres kjære Sønner: Pastor *Søren Friis* fra Haus og Sognepræst *Peder Pavels* fra Gloppen, hvilken sidste nu ikke paa flere Aar havde besøgt

¹⁾ *Holger Halling Schjødt* f. 1776 i Helsingør, † 1856 som endlediget Sognepræst i Holtaalen. Han var Sognepræst i Jostedalen fra 1812—1819 (Han er nævnt foran, Side 110).

Familien i Sogn. — Mod Aarets Slutning, lige før Jul, havde Provstinde Friis paa Hafslo ogsaa den Glæde, at hendes kjære ældste Barnebarn, den vakre og haabefulde *Gerhard Munthe*, kom hjem til Krogen i Besøg. Som foran nævnt var han ogsaa hendes Gudsøn, og i Aar og Dag havde han været hendes Kostgjænger og Logerende, medens han undervistes af sin Morbroder Søren Friis.¹⁾

Den før omtalte Bedring i Provst Friis's Befindende under den sidste Halvdel af Aaret 1813 blev ikke af nogen Varighed, og udpaa Vaaren i det følgende for Norge saa mærkelige og minderige Aar 1814 blev den Gamle syg for Alvor. Den 17de Maj (altsaa paa selv samme Dag, som Norges nye Statsforfatning vedtoges paa Eidsvold) lukkede Provst *Niels Friis* for stedse sine Øjne, i en Alder af 73 Aar, og hans 2 Aar ældre Hustru blev Enke for anden Gang.²⁾ — Thorsdag den 26de Mai holdt Enkefru Friis Begravelse efter sin Mand, og hendes Svigersøn Major *Munthe* paa Krogen, som da var tilstede paa Hafslo i Anledning af Sørgehøitiden, paatog sig efter Anmodning at være hendes Værge indtil videre.³⁾

Provstinde Friis forblev, — som almindelig Skik og Sædvane var, — boende paa Præstegaarden og brugte denne i „Naa-

¹⁾ Se foran, Side 109. — Provst Friis skriver i sine Optegnelser for 1813: „Hr. Major *Munthes* ældste Søn *Gert*, som nu er Premierlieutenant og dog kun i det 19de Aar, kom hjem noget før Jul. Han har smukke Videnskaber og er ordentlig, saa de har Glæde af ham. Gud fremdeles bevare ham!“ — Da den unge Lieutenant kom hjem i Besøg denne Jul, havde han ikke været i Sogn paa flere Aar. De første Dage af Februar maatte han atter reise tilbage til Østlandet i Anledning af den truende Krigsfare. (Se H. Munthe: „Efterretn. om Familien Munthe“, Side 349).

²⁾ Trods sit heftige og stive Sind maa dog vistnok *Provst Friis* have været en brav Mand. — Hans Biograf, Provst J. F. Lampe („Bergens Stifts Biskoper og Præster efter Reformationen“ II. S. 25) siger — efterat have berømmet Friis som „en udmærket Lærer“ for Ungdommen, — at han ogsaa „var bekjendt som en punktlig, streng, embedsnidkjær. men fremfor alt som en udmærket, retskaffen og meget godgjørende Mand, der endnu nævnes med Ærefrygt af gamle Folk i Bygden.“

³⁾ I Major *Munthes* Almanak for Aaret 1814 har han anført følgende: „Den 25de Mai reiste jeg til Hafslo til Begravelse efter Provst *Friis*; — den 26de blev han begravet; den 27de kom jeg hjem fra Begravelsen. Jeg maatte paatage mig at være Værge for den gamle Enke og at gjemme for hende 1700 Rdlr. D. C., samt nogle Sølvpenge.“

densaaret“, under hvilken Tid Major *Munthe* var sin gamle Svi-germoder behjælpelig med Ordning af hendes økonomiske Affærer, ligesom Munthes næstældste Datter, den 15 aarige *Nicoline* i dette Aar var meget i Huset hos sin Mormoder paa Hafslo, hvor hun ogsaa forberedtes til Confirmation hos den nye Præst *Ove Daae* og blev confirmeret af ham 3die Søndag efter Paaske (16de April) 1815.¹⁾

Imidlertid var det bestemt, at den nu 76 aarige *Enkeprovst- inde Friis*, saasart Naadensaaret var tilende, skulde flytte til sin Søn (af første Ægteskab) Præst *Peder Pavels* i Gloppen, og efterat der i sidste Halvdel af Mai 1815 var holdt Auktion paa Hafslo Præstegaard over forskellige hende tilhørende Kreaturer, Løsøre etc., forlod hun ved St. Hanstid samme Aar dette Sted, hvor hun nu i henved 23 Aar havde havt sit Hjem, og begav sig paa sin lange Flytningsreise til Nordfjord, ledsaget af sin ugifte Søn *Jacob Pavels* (Snedkeren) og sin Svigersøn Præst *Aabel* i Aurland, samt sin ovennævnte Datterdatter *Nicoline Munthe* fra Krogen.²⁾

Uagtet Fru *Friis* i en Alder af 76 Aar maatte foretage sin sidste besværlige Flytning søværts og i aaben Baad, saa gik dog Alt vel. Den første Tid, efterat hun var kommen til Nordfjord, længtes hun vistnok tilbage til Sogn; men om ikke længe fandt hun sig vel i sin kjære Søns og Svigerdatters Hus. De snille Børn og Børnebørn (Præst *Pavels*'s 3 Døttre: *Marie*, *Birgitte* og

¹⁾ *Nicoline Munthe*, f. 1799, † ugift 1873 paa det af hendes Moder opførte Enkesæde „Aldershvile“ paa Krogen. Den omtalte Præst *Ove Daae*, — som med Hustru og et Par halvvoxne Døttre flyttede ind paa Hafslo Præstegaard i November 1814, — var født 1767 og en ældre Broder af foran nævnte Præst *Christen Daae*, Provstinde *Friis*'s Svigersøn. *Ove Daae*, — der døde som Præst i Hafslo 1840, — var første Gang gift med *Olava Maria Tuxsen*, f. 1777, † 1822, med hvem han havde to Børn. (Se J. F. Lampe: „Stamtavle over den norske Familie Daae med Descendenter“, Side 16).

²⁾ Af et Brev, dat. 29de Juni 1815 fra *Major Munthe* til hans Søn *Gerhard* hidsættes: „Enkekasse-Policen afleverede jeg sidste Mandag til Hr. *Aabel*, da han aftejste med din Bedstemoder til Gloppen, saa jeg nu ikke har mere med den Ting at gjøre, da din Morbroder *Peder* modtager Værgemaal. *Nicoline* fulgte derhen for at se den Gamle tilgode paa Veien. *Jacob* havde vi stor Møje med at faa til at følge, da han er saa usigelig ræd paa Søen.“

Charlotte var dengang i Alder fra 13 til 10 Aar) gjorde da viselig ogsaa Alt, hvad de kunde, for at blidgjøre den kjære Gamles sidste Leveaar og skaffe hende den Hvile og Hygge, hun vel kunde trænge og godt havde fortjent efter sit lange, virksomme og heldbringende Liv.¹⁾

Her i Kredsen af disse sine Kjære paa Gloppens Præstegaard levede *Enkeprovstinde Friis* i 4¹/₂ Aar, indtil hun den 5te Januar 1820, i sit 81de Aar, træt og møt af Dage, drog sit sidste Suk og gik til Hvile efter sin lange og tro Tjeneste heneden.

Velsignet være hendes Minde!

¹⁾ I et Brev af 6te Oktober 1815 fra *Majorinde Munthe* paa Krogen til hendes Søn Gerhard hedder det: „Fra gamle Moder skal jeg hilse; vi faar ofte Brev fra hende. Det var ei saa ganske frit, at hun jo ønskede sig tilbage til os; men da hun indser, at dette ikke vel kan gaa an, og de gode Folk, hun er hos, gjør Alt for at gjøre hende Tiden behagelig, lader hun nu til at være bedre tilmode.“

I et Brev fra Samme til Samme 7 Uger senere siges: „Fra gamle Moder skal jeg hilse baade Dig og (Din Broder) Peder; hun skriver os ofte til, er nu ganske frisk og finder sig vel fornøjet, hvor hun er.“ — Heraf sees, at den gamle Provstinde var rask og aandsfrisk op i sin høie Alderdom og en flittig Brevskriverske. Desværre er ingen af hendes Breve bevarede; men af de mange Breve, som hendes 3 Døttre (Fru Aabel, Fru Munthe og Fru Daae) skrev i samme og i endnu højere Alder (80 à 90 Aar) er ikke faa i Efterkommernes Eie.

Birgitte Christine Hielm,

f. 1739, † 1820. (Se B. Hielm: „Slægten Hielm“, Chr.a. 1889).

Var gift 2 Gange:

1. (1760) med *Peder Pavels* (f. 1724, † 1777).
Provst og Sognepræst til Hjelmeland i Ryfylke.2. (1780) med *Niels Friis* (f. 1741, † 1814)
Provst og Sognepræst til Hafslo i Sogn.

Af 1ste Ægteskab 9 Børn, hvoraf 5 Sønner døde i spæd el. ung Alder. 2 Sønner og 2 Døttre blev voksne:

1 Søn og 1 Datter af 2det Ægteskab:

1. *Jacob Pavels*, f. 1763, † 1841.
Snedker. Ugift.1. *Peder Pavels*, f. 1769, † 1855 i
Sandefjord som Provst og fhv.
Sognepræst til Sandherred.1. *Christine Margrete Pavels*, f.
1772, † 1863 i Urland i Sogn.1. *Bolette Christine Pavels*, f. 1774,
† 1861. G. (1793) m. *Hartvig
Kaas Munthe*, f. 1766, † 1830 som
Major og Eier af Krogen Gaard i
Sogn.2. *Søren Hielm Friis*, f. 1781, †
1856 som Sognepræst til Førde i
Søndfjord. G. (1810) m. *Charlotte
Louise* („Lotte“) *Cammermeyer*, f.
1789, † 1869.2. *Elisabeth Marie Friis*, f. 1785,
† 1865 i Christiania. G. (1802) m.
Christen Daae, f. 1776, † 1854 i
Christiania som fhv. Sognepræst
til Lindaas i Bergens Stift.**Anm.** *Birgitte Christine Hielm's
Efterkommere* er som før nævnt
særdeles talrige; og jeg maa her
indskrænke mig til at nævne hendes
Børn og Børnebørn, idet forøvrigt
henvises til følgende Slægtbøger:
J. F. Lampe: „Stamtavle over den
norske Familie Daae med De-
scendenter“. Bergen 1862.G. (1801) m. *Anna Elisabeth*
(„Lise“) *Pflueg*, f. 1775, † 1857.G. (1795) m. *Ole Aabel*, f. 1757,
† 1852, som fhv. Sognepræst til
Aurland. 9 Børn, af hvilke 4
Sønner og 3 Døttre blev voksne:

4 Sønner og 4 Døttre:

11 Børn, af hvilke 5 Sønner og
4 Døttre blev voksne:14 Børn, af hvilke 2 Sønner og
5 Døttre blev voksne:W. Lassen: „Norske Stamtavler“
I. Familien Aabel. Chr.a. 1868.
H. Munthe: „Efterretninger om
Familien Munthe“. Chr.a.
1883—88.3 Døttre:
1. *Marie Pavels*, f. 2/1 1802, †
1849. Ugift.1. *Peder Pavels Aabel*, f. 1795, †
1869 i Krødsherred som Provst og
fhv. Sognepræst til Land. Gift.
9 Børn.1. *Gerhard Munthe*, f. 1795, †
1876 som fhv. Capitaine og Eier
af Krogen Gaard. Historiker.
4 Gange gift. 3 Børn (af 2det
Ægteskab).1. *Johan Friis*, f. 1811, † 1890
ved Bergen, fhv. Landhandler.
Gift. 9 Børn.1. *Ludvig Kristensen Daae*¹⁾, f.
1809, † 1877 som Professor ved
Chr.a. Universitet. Gift 2 Gange.
9 Børn.Joh. Nordahl-Olsen: „Stamtavle
over en norsk Præsteslægt
Friis“. Bergen 1898. (Om-
fatter ogsaa Cognater)¹⁾.2. *Birgitte Christine Pavels*, f.
26/12 1802, † 1891 i Sandefjord.
Ugift.2. *Jens Christopher Aabel*, f.
1860, † 1820. Sømand. Ugift.2. *Peder Pavels Munthe*, f. 1796,
† 1876 i Sogn som fhv. Infanteri-
capitaine. Ugift.2. *Anna Friis*, f. 1813, † 1902.
G. (1842) m. Erik Chr. *Stoltz*, f.
1816, † 1885. Instrumentmager i
Bergen. 7 Børn.2. *Birgitte Christine Daae*, f.
1811, † 1885 i Chr.a. Ugift.H. Munthe: „Aabel, Leigh og Pa-
vels, slægtshistoriske Opteg-
nelser“. Chr.a. 1903.3. *Charlotte Dorothea Pavels*, f.
1805, † 1862 i Sandefjord. Ugift.
(De to yngste af Provst Pavels's
Døttre: *Froknerne Birgitte* og
Charlotte Pavels, er bekendte som
Legatstifterinder. „Norske Stif-
telsler“ V).3. *Nicolai Friis Aabel*, f. 1801,
† 1838 som Provst og Sognepræst
til Etne i Søndhordland.
Gift, men ingen Børn.3. *Marie Munthe*, f. 1797, † 1867
paa Krogen. Ugift.3. *Nicolai Friis*, f. 1815, † 1888,
Provst og Sognepræst til Eidsvold.
2 Gange gift. 5 Børn.3. *Drude Cathrine* („*Thrine*“)
Daae, f. 1815, † 1888. Gift (1834)
m. *Hans Gynther Magelssen*, f.
1806, † 1886 som Provst og fhv.
Sognepræst til Østre Aker ved
Chr.a. 9 Børn.Supplements (særlig for de aller
yngste Slægter) til de trykte Ge-
nealogier over Familiene *Aabel*
og *Munthe* findes som *Manuskripter*
i *norske Rigsarchivs Samling „Per-
sonalia“* (under de nævnte Familiers
Navne).²⁾4. *Helene Andrea Aabel*, f. 1804,
† 1894.
G. (1828) m. Peter Johan *Støren*,
f. 1800, † 1885 som fhv. Post-
mester i Fredriksstad. 11 Børn.4. *Helene Andrea Aabel*, f. 1804,
† 1894.4. *Nicoline Munthe*, f. 1799, †
1873 paa Krogen. Ugift.4. *Sigfried Friis*, f. 1817, † 1895.
Guldsmed paa Tromsø og Økonom
ved Seminarieret smstds.
Gift. 6 Børn.4. *Andrea Sophie Daae*, f. 1818,
† 1848 i Lindaas. Ugift¹⁾ Da der i denne Stamtavle Friis (Side 24 og 25) findes Dele af Texten, der endog ordlydende stemmer med mine Optegnelser om Birgitte Christine Hielm, maa jeg her oplyse, at disse mine Optegnelser ere nedskrevne af mig allerede i Foraaret 1895.
H. M.²⁾ Desuden i den (efter nærværende Udgivers Død trykte): „Provst P. Aabel og Hustru fødte Leigh og deres Efterkommere“. (Chr.a. 1906),
(Udgiverens Søn).5. *Birgitte Christine Friis*, f.
1819, † 1897.5. *Nicoline Daae*, f. 1820. G.
(1840) m. Jens Kobro *Daae*, f.
1811, † 1897, som fhv. Sognepræst
til Bø i Telemarken. 7 Børn.G. (1840) m. Daniel Chr. *Stoltz*, f.
1818, † 1893. Rebslager i Bergen.
Gift. 12 Børn.6. *Peter Severin Jacob Daae*, f.
1823, fhv. Byfoged i Chr.a. Gift.
13 Børn.6. *Jens Friis*, f. 1821, † 1896.
Professor i Chr.a. Ugift.7. *Ida Edvardine Daae*, f. 1825,
† 1903 i Chr.a. Ugift.7. *Jacob Pavels Friis*, f. 1827.
fhv. Direktør ved Røraas Kobber-
værk. Gift. 7 Børn.8. *Margrete Bolette Friis*, f. 1828,
† 1905. G. (1856) m. Hans Peter
Lund, f. 1819, † 1907. Fhv. Soren-
skriver i Drøbak. 5 Børn.¹⁾ Han og hans Efterkommere skriver
Slægtsnavnet paa denne Maade (uden
stumt e)9. *Nicoline Friis*, f. 1833. G.
(1858) m. Andreas Daae *Lund*, f.
1819, † 1903 som fhv. Sorenskri-
ver i Skien. 8 Børn.

